

АКТУАЛІЗАЦІЯ САМООСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті здійснено спробу розкрити сутність самоосвіти як складника процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення; висвітлено наукові погляди на проблему самонавчання, творчого саморозвитку та самоосвіти особистості як складників процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення; окреслено форми самостійної роботи для підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: *готовність до професійної діяльності, майбутній учитель фізичної культури, особистість, професійна освіта, професійне самовдосконалення, професіоналізм, самоосвіта, самостійна робота, творчий саморозвиток.*

Під впливом суспільно-ідеологічних перетворень на рубежі ХХ–ХХІ ст. зросла соціальна роль творчої особистості, здатної самостійно здобувати нові знання, аналізувати й систематизувати їх. Вимоги часу зумовлюють потребу в активізації саморозвитку та самоосвіти студентів під час навчально-виховного процесу у ВНЗ, особливо це стосується професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Освіта України перебуває на переломному етапі, перспектива її розвитку залежить від багатьох чинників, які мають не лише позитивні, а й негативні наслідки, зокрема зниження стану здоров'я населення, особливо дітей шкільного віку. Проблема збереження та зміцнення здоров'я людей наразі набула особливої гостроти, тому одним із важливих завдань вищої освіти є якісна підготовка майбутніх учителів фізичної культури, спроможних якісно виконувати свої професійні функції в сучасних умовах та творчо самовдосконалюватись як фахівець і особистість упродовж усього життя.

Наразі між сучасними потребами ринку праці та результатами діяльності вчителів фізичної культури спостерігаються певні суперечності, що зумовлюють необхідність професійної підготовки фахівця фізичного виховання, здатного до гармонійного саморозвитку й постійного самовдосконалення свого педагогічного мислення, самоаналізу та самооцінки своєї діяльності. Посилюється необхідність підготовки покоління вчителів фізичного виховання, здатних швидко й адекватно реагувати на виклики суспільства, бути всебічно розвиненими, творчо активними, професійно компетентними.

Сьогодні потрібно підготувати такого фахівця, який здатний адекватно сприймати ринкові перетворення, легко адаптуватися до змін у житті, вільно оперувати отриманими знаннями. Особливе місце в структурі такої підготовки належить формуванню вмотивованості потреби майбутніх учи-

телів фізичної культури в професійному самовдосконаленні, безперервному творчому саморозвитку та самоосвіті особистості, підвищенні професійної культури.

Тому головною метою професійної підготовки стає досягнення нового рівня навчання майбутніх учителів фізичного виховання, за якого педагоги володітимуть абсолютним спектром якостей, необхідних для професійного самовдосконалення, таких як самоосвіта, саморозвиток, самовиховання, самоаналіз, самооцінка та самоконтроль.

Мета статті – розкрити сутність творчого саморозвитку та самоосвіти особистості як складник процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення; висвітлити філософські, педагогічні, психологічні погляди на проблему саморозвитку, самонавчання, самоосвіти студентів; окреслити форми самостійної роботи для підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення.

Питанням організації навчального процесу у вищій школі присвячені наукові праці В. Андрєєва, В. Андрущенко, С. Архангельського, М. Євтуха, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Пехоти, П. Пономарьова, З. Решетової, С. Сисоєвої, А. Сущенко, Т. Сущенко та ін.

Найширше коло питань професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах розглядали як вітчизняні науковці (Є. Захаріна, Р. Клопов, А. Конох, Є. Приступа, А. Сущенко, Л. Сущенко, Б. Шиян та ін.), так і зарубіжні (В. Бальсевич, Л. Лубишева, Л. Матвєєв, Ф. Собянін та ін.) вчені.

Питання творчої активності студентів і професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців досліджували у своїх працях В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Г. Горченко, А. Деркач, В. Зазикін, І. Зайцева, П. Кравчук, О. Лук, Л. Макарова, Л. Мільто, В. Мухіна, О. Пехота, Я. Пономарьов, Ю. Фокін, В. Фрицюк, І. Ширшова та ін.

Психологічним аспектам саморозвитку й самоактуалізації особистості присвячені наукові розвідки Н. Бітянової, Л. Виготського, К. Гольдштейн, Н. Григор'євої, Т. Гринінг, Л. Лазаревої, О. Лапицького, Є. Лукіної, С. Максименка, А. Маслоу, Б. Мастерова, Г. Олпорта, К. Роджерс, С. Рубінштейна, Є. Сьютіч, Є. Федотової та ін.

Проблему самоосвіти студентів висвітлено в працях М. Бондаренка, О. Бурлуки, І. Грабовець, М. Заборщикової, Т. Івашкової, Н. Ілініцької, В. Корвякова, О. Малихіна, М. Рогозіної, І. Сидоренко, Н. Сидорчук, Н. Терещенко, В. Шпак та ін. У працях О. Алексюка, А. Андрєєва, Є. Ганіна, В. Козакова, Ю. Насонової, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, О. Шукліної, С. Яшанова та інших. Розкрито особливості самоосвіти в умовах інформатизації суспільства.

У площині педагогічних досліджень немає одностайності в поглядах на поняття “самоосвіта”, “самоосвітня діяльність” та “самостійна робота” студентів. Окремі дослідники ототожнюють поняття самоосвіти й самоосвітньої діяльності, а самоосвіту та самостійну роботу вважають різними

педагогічними явищами, хоча й тісно пов'язаними: “самоосвіта, або самоосвітня діяльність, – це мета та результати діяльності, а самостійна робота – це спосіб досягнення даного результату”, – запевняє С. Татаринцева [11, с. 63].

За визначенням С. Гончаренка, самоосвіта – це освіта, яку отримує людина у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному закладі [5, с. 269].

На думку О. Бурлуки, самоосвіта – це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації й відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності. Роль самоосвіти в житті особистості та суспільства визначається властивими їй соціальними функціями (загальноосвітньої й професійної підготовки, загальнокультурного розвитку, оптимальної організації вільного часу, адаптивної, компенсаторної, амортизаційної, терапевтичної та функції навчання принципам і навичкам самоосвітньої діяльності), що реалізуються в їх єдності й дають змогу оптимально вирішувати перспективні, довгострокові, короткострокові, ситуаційні й одиничні суспільно та індивідуально значущі завдання [2, с. 11].

За словами Г. Зборовського, під самоосвітою потрібно розуміти вид вільної діяльності особистості, що характеризується її вільним вибором і спрямованістю на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного та наукових рівнів [6, с. 81].

Як стверджує М. Касьяненко, самоосвіта є цілеспрямованим процесом самостійного оволодіння цілісною системою знань і вмінь, поглядів та переконань, прогресивним досвідом у певній сфері діяльності під впливом особистих та суспільних інтересів [7].

Загалом самоосвіта – це освіта, яку людина здобуває самостійно, а відтак, вимагає від особистості бачення життєвого сенсу в навчанні; свідомого визначення мети; здатності до самостійного мислення, самоорганізації та самоконтролю.

Дуже влучно про сутність самоосвіти сказав Д. Писарев: “...справжня освіта є самоосвіта і, що вона починається тоді, коли людина прощається з усіма школами” [8, с. 409]. Самоосвіта як психолого-педагогічна і соціальна категорія є видом пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю й спрямованістю на вдосконалення розумових сил і здібностей особистості [9, с. 8].

Інші вчені тлумачать самоосвіту як розвиток мислення, який здійснюється якісно тільки в процесі постійного вдосконалення особистості. На їхню думку, завдання самоосвітньої діяльності в тому, щоб виробити здатність розуміти внутрішній духовний світ особистості та вміння розбиратися в усіх педагогічних проблемах [12, с. 17].

Згідно з поглядами Н. Сидорчук, поняття “самостійна робота” і “самоосвіта” потребують розмежування, оскільки самоосвіта – це такий вид самостійної роботи, мету якої визначає сам студент, котрий не є

об'єктом керівництва й контролю з боку викладача [10]. Такої думки дотримується й О. Василенко, вважаючи, що самоосвіту не можна звужувати до самостійної роботи. Хоча як форма отримання нових знань самостійна робота присутня та є необхідною складовою у процесі самоосвіти, і, навпаки, організована викладачем самостійна робота може здійснюватися в поєднанні з самоосвітньою діяльністю та самостійним вивченням матеріалу за власним бажанням студента [3, с. 52].

Як стверджує С. Акманова, самоосвіта студента є добровільною діяльністю, спрямованою на отримання знань у процесі самостійної роботи без допомоги викладача. Самостійна робота готує особистість до самостійності й самоорганізації, які, у свою чергу, є основою самоосвіти, а готовність особистості до самонавчання є необхідною умовою її самоосвіти [1, с. 26].

Самоосвіта – це своєрідний вид навчання впродовж усього життя; це процес продовженого й поширеного навчання, який приводить до збагачення інтелекту та розвитку особистості загалом, відповідно до її ідейних, соціальних, професійних та індивідуальних потреб.

Як зазначають науковці, безперервна освіта “орієнтується на постійне вдосконалення і цілісний розвиток людини як особистості протягом усього її життя та на підвищення можливостей її трудової і соціальної адаптації у світі, що так швидко змінюється. Роботодавці дедалі більше керуються принципом: “Люди – найвища технологія і найцінніший капітал”. Тому для системи безперервної освіти необхідно передбачити можливість подати курси з різних галузей знань, що забезпечить різнобічне навчання” [4].

Безперервна освіта ґрунтується на загальнолюдських моральних цінностях і потребує фахівців з розвиненими професійними компетенціями й людей високої моралі.

Болонська система організації навчання у ВНЗ передбачає виділення значного обсягу часу для самостійного опанування матеріалом, що передбачає наявність у студента певного досвіду планування часу та режиму позааудиторної роботи. Така система акцентує процес учіння як провідний. Але, як засвідчує наліз практичної організації навчального процесу у ВНЗ, самостійна робота, виконання творчих позааудиторних завдань із непрофільних дисциплін викликає труднощі в студентів. На наш погляд, це зумовлено браком досвіду самостійної творчої діяльності з попередніх курсів, низькою мотивацією до самовдосконалення.

Метою професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є підготувати майбутніх студентів до вирішення новітніх професійних завдань. Самостійна робота є необхідною складовою процесу розвитку творчого педагогічного потенціалу студентів магістратури, який можна реалізувати за допомогою організації вільного спілкування з приводу сучасних актуальних проблем, моделювання професійних ситуацій, проведення самостійних досліджень актуальних сучасних проблем, суттєво підвищує зацікавленість студентів у творчості й посилює мотивацію до навчання.

Самостійне виконання позааудиторних завдань з елементами творчості впливає на підвищення успішності навчання та мотивації до опанування педа-

гогічними дисциплінами. Формуються такі спеціальні компетенції другого ступеня, як опанування предметною галуззю на високому рівні, критичне відстеження й осмислення розвитку теорії та практики, демонстрація оригінальності й творчого підходу тощо. Загалом володіння зазначеними компетенціями свідчить про готовність випускників магістратури як конкурентоспроможних, компетентних та мобільних фахівців до майбутньої педагогічної діяльності.

Самостійна робота студентів вимагає відповідного системного підходу й повинна бути побудована на єдиній методологічній основі. В її організації у вищому навчальному закладі мають бути чітко визначені зміст і мета, план її виконання, форми контролю та критерії оцінювання ефективності, організаційно-методичне забезпечення.

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури можна запропонувати такі види самостійної роботи студентів:

- підготовка до аудиторних занять (лекцій і семінарів);
- самостійне вивчення окремих тем курсу;
- підготовка до всіх видів поточного й модульного контролю;
- підготовка до заліків та іспитів;
- написання рефератів і творчих робіт;
- участь в олімпіадах, наукових і науково-практичних конференціях;
- участь в університетських спартакіадах, спортивних змаганнях

тощо.

Ефективність цих видів самостійної роботи студентів, на наш погляд, може бути забезпечена тільки шляхом взаємодії багатьох чинників, зокрема:

- наявність сучасної матеріально-технічної та інформаційної бази;
- повне методичне забезпечення дисципліни, що вивчається;
- індивідуалізація й варіативність навчання;
- наявність внутрішньої, особистісної потреби студента в збагаченні власного вантажу знань;
- глибока усвідомленість необхідності професійного самовдосконалення.

лення.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури передбачає акцентування уваги на культурі самоосвіти викладача, оскільки професія педагога вимагає від викладача постійного професійного самовдосконалення, самозбагачення своїх знань, практичних умінь та навичок. Викладач повинен орієнтуватися на всі теоретико-педагогічні нововведення, результати творчих пошуків педагогічної науки, психології, методики дисципліни, яку викладає. Необхідною передумовою самовдосконалення, як доводять педагогічні джерела, є самопізнання. На думку Р. Декарта, немає більш плідного заняття, ніж пізнання самого себе. Але для цього потрібні спостережливість та відвага. Той, хто не вивчив людину в сам собі, ніколи глибоко не пізнає інших людей.

Отже, можна зробити **висновок**, що самовиховання, самоосвіта, самопізнання та самовдосконалення – це органічна складова діяльності викладача. Ці процеси вимагають від нього глибокого усвідомлення свого педагогічного “я”. Підвищення якості вищої освіти, забезпечення її мобільності, привабливості, конкурентоспроможності майбутніх учителів фізи-

чної культури передбачає подальше вдосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах гуманізму, особистісно орієнтованого підходу до професійного навчання майбутнього вчителя, розвитку й саморозвитку кожного студента.

Незважаючи на численність і різноманітність підходів до визначення ролі самоосвіти та творчого саморозвитку особистості, досі відсутня чітка система методів підготовки майбутніх учителів фізичної культури до постійного професійного самовдосконалення, що відкриває перспективи подальшої роботи над цією проблемою.

Список використаної літератури

1. Акманова С. В. Развитие навыков самообучения у студентов университета : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. В. Акманова. – Магнитогорск, 2004. – 197 с.
2. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище : автореф. дис... філос. наук : 17.00.01 / О. В. Бурлука. – Харків, 2005. – 16 с.
3. Василенко О. В. Організація самостійної роботи студента заочної форми навчання вищих навчальних закладів юридичного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Василенко. – Київ, 2008. – 257 с.
4. Гагарін О. Дослідження і аналіз методів та моделей інтелектуальних систем безперервного навчання / О. Гагарін, С. Титенко // Наукові вісті НТУУ “КПІ”. – 2007. – № 6 (56). – С. 37–48
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Зборовский Г. Е. Самообразование как социологическая проблема / Г. Е. Зборовский, Е. А. Шуклина // Социологические исследования. – 1997. – № 10. – С. 78–87.
7. Касьяненко М. Д. Самостоятельная работа студента : учеб. пособ. / М. Д. Касьяненко. – Київ : УМК ВО, 1988. – 280 с.
8. Педагогічний словник / [за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – Київ : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.,
9. Сидоренко І. І. Проблеми самоосвіти у вітчизняній педагогічній пресі другої половини ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. І. Сидоренко. – Харків, 2006. – 22 с.
10. Сидорчук Н. Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. Г. Сидорчук. – Київ, 2001. – 219 с.
11. Татаринцева С. В. Методическая компетенция учителя и её формирование в процессе самостоятельной работы студентов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. В. Татаринцева. – Тольятти, 2003. – 319 с.
12. Черньоков Я. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя / Я. Черньоков // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С. 15–17.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2014.

Шаповалова І. В. Актуалізація самообразовання в процесі формування готовності будучих учителів фізическої культури к професіональному самосовершенствованию

В статье предпринята попытка раскрыть сущность самообразования как составляющей процесса формирования готовности будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию; освещены научные взгляды на проблему самообучения, творческого саморазвития и самообразования личности как составляющих процесса формирования готовности будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию; обозначены формы само-

стоятельной работы для подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию.

Ключевые слова: готовность к профессиональной деятельности, будущий учитель физической культуры личности, профессиональное образование, профессиональное самосовершенствование, профессионализм, самообразование, самостоятельная работа, творческое саморазвитие.

Shapovalova I. The Actualization of the self In the Process of Formation of Readiness of Future Teachers of Physical Culture for Professional Self-Improvement

The article attempts to reveal the nature of the self as part of the process of formation of readiness of future teachers of physical culture to professional self-development; lit scientific views on the issue of self-learning, creative self-development and self-identity as part of the process of formation of readiness of future teachers of physical culture to professional self-improvement; defined forms of independent work for the preparation of future teachers of physical culture of professional self-improvement.

Self-education is a unique form of learning throughout life; it is a process of extended and distributed learning, which leads to the enrichment of intellect and development of the whole person, according to its ideological, social, professional and individual needs. The purpose of professional preparation of future teacher of physical culture is: to prepare future students to solve new challenges.

Independent work is a necessary component of the process of development of creative pedagogical potential graduate students, which can be implemented through the organization of free communication about contemporary problems, modeling professional situations, conducting independent research relevant contemporary issues, significantly increases students interest in creativity and enhances the motivation to learn.

Self-education, self-education, self-knowledge and self-improvement is an organic component of the activity of the teacher. These processes require the teacher's deep understanding of their pedagogical "I"

Improving the quality of higher education, ensuring mobility, attractiveness, competitiveness of future teachers of physical culture provides the further improvement of the educational process in higher educational institutions on the principles of humanism, personality-oriented approach to the professional training of future teachers, development and self-development of each student.

Key words: *readiness for professional activity, the future teacher of physical education, vocational education, professional self-improvement, professionalism, self, self, creative self-development.*